

Kazimierz Bar

AKTA SZKÓŁ WOJSKOWYCH PIECHOTY, KAWALERII I ARTYLERII Z LAT 1918—1939

W okresie międzywojennym władze wojskowe niejednokrotnie zajmowały się problemem szkolnictwa. Poszczególne rodzaje broni i służb organizowały odpowiednie szkoły, których zadaniem było szkolenie i podnoszenie kwalifikacji kadry zawodowej.

W latach 1918—1939 dokonywane były liczne przeobrażenia w strukturze szkolnictwa wojskowego, czego dowodem są źródła aktowe zachowane w Centralnym Archiwum Wojskowym. Część spraw związanych z charakterystyką materiałów wytworzonych przez wojskowe szkolnictwo wyższe została już omówiona¹. Niniejsze rozważania zmierzają do zorientowania zainteresowanych w strukturze i archiwaliach szkół wojskowych rodzajów broni dominujących w okresie międzywojennym — piechoty, kawalerii i artylerii.

SZKOŁY PIECHOTY

Centralna Szkoła Strzelnicza

¹ Por. K. B a r, *Charakterystyka materiałów archiwalnych do działalności wyższego szkolnictwa wojskowego w okresie międzywojennym*, *Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej nr 1*, 1969, s. 71—82.

Centralna Szkoła Strzelnicza powstała 1 listopada 1922 roku z połączenia Głównej Szkoły Strzelniczej w Toruniu oraz Centralnej Szkoły Karabinów Maszynowych i Broni Specjalnych w Chełmnie². W latach 1919—1922 szkoły te prowadziły kilkutygodniowe, a następnie paromiesięczne kursy specjalizujące oficerów i podoficerów w użyciu karabinów maszynowych i broni towarzyszących piechoty³. Do roku 1931 Centralna Szkoła Strzelnicza organizowała 3—5 miesięczne kursy dla oficerów, podoficerów i oficerów rezerwy wszystkich broni, prowadząc jednocześnie naukowe studia i doświadczenia w zakresie balistyki i wyszkolenia strzeleckiego oraz badania i próby nad doskonaleniem uzbrojenia piechoty.

W roku 1931 nastąpiło połączenie Centralnej Szkoły Strzelniczej oraz Doświadczalnego Centrum Wyszkolenia i utworzenie Centrum Wyszkolenia Piechoty.

*

Akta Centralnej Szkoły Strzelniczej oraz Centralnej Szkoły Karabinów Maszynowych i Broni Specjalnych zostały zinwentaryzowane oddzielnie.

Akta Centralnej Szkoły Karabinów Maszynowych i Broni Specjalnych (29 j.a.) ujęte są w trzy grupy: rozkazy, organizacja i wyszkolenie oraz sprawy personalne.

W grupie pierwszej zebrane są rozkazy dzienne (szkolne) z lat 1919—1922. Materiały organizacyjne i wyszkoleniowe, to głównie: rozkaz organizacyjny szkoły, projekt organizacji i programu pracy szkoły oraz etat. Poza tym, rozkłady wykładów i ćwiczeń oraz katalog postępów i wyniki egzaminu końcowego baonu oficerskiego. Sprawy personalne występują w postaci skorowidzów imiennych i ksiąg ewidencji szeregowych.

Akta Centralnej Szkoły Strzelniczej (99 j.a.) podzielono na grupy: rozkazy, sprawy organizacyjne, wykłady i instrukcje wyszkolenia, katalogi ocen, rozkazy i sprawozdania komisji doświadczalnej, sprawy personalne, administracji i biurowości oraz finansowe.

² Dz. Rozk. MSWojsk. nr 31, poz. 447 — 1922 r. Siedzibą szkoły był Toruń.

³ Por.: *Dziesięciolecie Odrodzenia Polskiej Siły Zbrojnej 1918—1928*, Warszawa 1928, s. 486.

Zachowały się rozkazy dzienne (szkolne): tajne, oficerskie i podoficerskie z lat 1921—1931. Wśród akt dotyczących spraw organizacyjnych i szkolenia znajdują się materiały obrazujące powstanie, strukturę, cele i zadania szkoły oraz zarządzenie w sprawie uzdrowienia stosunków wewnętrznych w armii — 1924 rok (340.10.28). Na uwagę zasługują rozkazy i komunikaty wyszkoleniowe dyrektora nauk, sprawozdania z wyszkolenia, sprawy kursów i działalności oraz materiały statystyczne. Wymienić należy też teksty wykładów, instrukcje i katalogi ocen.

Najliczniej reprezentowane są materiały komisji doświadczalnej. Zachowały się rozkazy związane z prowadzonymi przez CSS doświadczeniami i sprawozdania z prób nad bronią piechoty.

Sprawy personalne reprezentują wykazy imienne oficerów uczestników kursów i skorowidze do ewidencji szeregowych.

Wśród źródeł typu administracyjno-finansowego znajdują się preliminarze i plany realizacji budżetu oraz wykazy uposażenia oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych.

Doświadczalne Centrum Wyszkoenia

Doświadczalne Centrum Wyszkoenia utworzono w kwietniu 1923 roku w Rembertowie z przemianowania Doświadczalnego Centrum Wyszkoenia Armii (w latach 1919—1922 Centrum Wyszkoenia DOK Warszawa, a następnie Główne Centrum Wyszkoenia Piechoty)⁴. Składało się ono z: komendy, działu naukowego i administracyjnego oraz oddziałów manewrowych⁵. Kolejną strukturę organizacyjną wprowadzono w roku 1928⁶.

Jak już wspomniano w roku 1931 Doświadczalne Centrum Wyszkoenia połączono z Centralną Szkołą Strzelniczą i utworzono Centrum Wyszkoenia Piechoty.

⁴ Tamże, s. 486—487. Zakres czynności określa Dz. Rozk. MSWojsk. nr 13, poz. 173 — 10.04.1923 r.

⁵ CAW, Sztab Główny, Oddział I — Szef, t. 15 (dalej: Szt. Gł. Oddz. I).

⁶ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 34, poz. 365 — 4.12.1928 r.

*

Zespół akt Doświadczalnego Centrum Wyszkoienia (31 j.a.) zawiera rozkazy dzienne i materiały wyszkoleniowe kursów (organizacja, programy, wykazy imienne uczestników, sprawozdania i skrypty wykładów). Na uwagę zasługują: opracowanie pt. „*Uwagi gen. Heynego nad wyszkoleniem wojska niemieckiego w latach 1927—1929*”, wytyczne do prac nad odciążeniem wyposażenia piechura oraz tematy do studiów i ćwiczeń doświadczalnych nad uzupełnieniem amunicji w baonie (340.11.28).

W niewielkiej ilości zachowały się też: ewidencja oficerów i szeregowych oraz wykazy uposażenia oficerów.

Centrum Wyszkoienia Piechoty

W roku 1931 z połączenia Doświadczalnego Centrum Wyszkoienia, Komendy Placu Obozu Ćwiczebnego Rembertów, Administracji Koszar Rembertów i Centralnej Szkoły Strzelniczej w Toruniu powstało — Centrum Wyszkoienia Piechoty z siedzibą w Rembertowie. Centrum było ośrodkiem wyszkolenia i studiów w zakresie taktyki piechoty i broni połączonych oraz ośrodkiem badań i szkolenia w zakresie techniki uzbrojenia piechoty.

Główne zadania CWPiech. sprowadzały się do: wyszkolenia i specjalizacji oficerów na kursach unifikacyjno-doskonających, prowadzenia prac naukowych i badań z zakresu taktyki broni połączonych i techniki (uzbrojenia) piechoty oraz prac nad regulaminami i instrukcjami piechoty⁷. Ten zakres czynności stawał Centrum w rzędzie ośrodków o wysokim poziomie naukowo-specjalistycznym⁸.

*

⁷ Rozkaz wykonawczy o zorganizowaniu CWPiech. CAW, CWPiech., t. 35.

⁸ Por.: CWPiech. — rozkaz tajny nr 9 z r. 1937. CAW, 340.12.33 (w tym też i skład organizacyjny).

Akta Centrum Wyszkozenia Piechoty (150 j.a.) podzielono na pięć zasadniczych grup: rozkazy, sprawy organizacyjne, wyszkolenia, personalne, finansowe i kwatermistrzowskie.

W grupie pierwszej zgromadzono rozkazy dzienne, tajne, oficerskie i podoficerskie z lat 1931—1939.

W kolejnej grupie znajdują się materiały dotyczące organizacji i zadań CWPiech., organizacji wojsk własnych i obcych, rozkazy i zarządzenia organizacyjne kursów i sprawozdania z ich odbycia. Ponadto występują sprawozdania ogólne z badań psychotechnicznych prowadzonych w latach 1930—1932, materiały dotyczące spraw bezpieczeństwa, asystencji i akcji przeciwstrajkowej oraz specjalne zarządzenie na dzień 1 maja (340.12.42).

Grupa trzecia akt — najobszerniejsza — zawiera przede wszystkim: programy kursów CWPiech., wykłady z psychotechniki i psychologii, wskazówki metodyczne do badań psychotechnicznych, wytyczne do szkolenia i ćwiczeń (okres letni i zimowy), plany kursów, wyniki kursu próbnego przyjęcia do WSWoj. w roku 1934 i 1937, wytyczne pracy oświatowo-wychowawczej w czasie pobytu wojska na obozach i koncentracjach. Zainteresować mogą też skrypty wykładów, a wśród nich opracowania: „Praca szefa sztabu”, „Piechota od początku wojny światowej do dnia dzisiejszego” (340.12.57), „Artyleria na tle działań piechoty” (340.12.59) oraz teksty wykładów z taktyki, materiały dotyczące zaopatrywania i ewakuacji w ramach pułku piechoty, instrukcje i regulaminy wyszkolenia. Licznie reprezentowane są źródła dotyczące ćwiczeń (rozkazy i zarządzenia organizacyjne). W tej grupie są też materiały do ćwiczeń gen. dyw. Fabrycego na kursie doskonalącym wyższych dowódców i gry operacyjnej „Równe” wraz z załącznikami (340.12.109). Część akt to sprawy komisji doświadczalnej. Są to materiały z ćwiczeń i studiów metodyczno-organizacyjnych wyszkolenia piechoty oraz instrukcje i opracowania wyników badań (340.12.118—124).

Wśród spraw personalnych i klasyfikacyjnych występują: korespondencja oraz wykazy — słuchaczy kursów i klasyfikacyjne.

W ostatniej grupie znajdują się wykazy uposażenia oraz akta obrazujące działalność kwatermistrzostwa.

Szkoła Podchorążych Piechoty

We wrześniu 1917 roku w Komorowie k. Ostrowi Mazowieckiej zorganizowana została Szkoła Aspirantów Oficerskich PSZ, którą wkrótce pod nazwą „*Szkoły Podchorążych*” przeniesiono do Warszawy⁹. Szkoła ta, zwana także „*Wojenną Szkołą Podchorążych Piechoty*”, miała za zadanie szkolenie młodzieży — posiadającej wykształcenie ogólne — na oficerów piechoty oraz danie podstawowego wykształcenia wojskowego kandydatom na oficerów innych broni. Z dniem 11 sierpnia 1921 roku utworzono w szkole kurs roczny (unitarny), jako pierwszy rok nauki dla kandydatów, którzy mieli zamiar poświęcić się na stałe służbie wojskowej w stopniu oficerskim. Po jego ukończeniu uczniowie uzyskiwali stopień podchorążego oraz prawo wstąpienia do szkół oficerskich wyższych — wszystkich broni¹⁰. We wrześniu 1922 roku powołano do życia przy Szkole Podchorążych pierwszy rocznik „*Oficerskiej Szkoły Piechoty*” o kursie 2-letnim¹¹.

Pokojowa organizacja szkół, wprowadzona w listopadzie 1922 roku, przewidywała osobne etaty dla Oficerskiej Szkoły Piechoty i Szkoły Podchorążych¹². Jesienią 1926 roku obie szkoły zostały ściśle zespolone pod nazwą „*Oficerska Szkoła Piechoty*”¹³. Wreszcie w sierpniu 1928 roku przywrócono tradycyjną nazwę „*Szkoła Podchorążych Piechoty*”¹⁴.

Z dniem 1 kwietnia 1937 roku zarządza została likwidacja batalionu unitarnego. Odtąd też wyłączną drogą do Szkoły Podchorążych Piechoty stały się kursy podchorążych rezerwy piechoty organizowane przez dywizje piechoty¹⁵.

⁹ Dziesięciolecie Odrodzenia ..., s. 482. Zakres czynności i organizacja patrz: Dz. Rozk. MSWojsk. nr 49, poz. 166 — 1919 r. i dod. tjn. nr 14 T, poz. 166 do Dz. Rozk. MSWojsk. z 1919 r.

¹⁰ Sprawy te regulowały: Dz. Rozk. MSWojsk. nr 21, poz. 513 — 1920 r.; Dz. Rozk. nr 14, poz. 272 — 1921 r.; Dz. Rozk. nr 35, poz. 661 — 1921 r.

¹¹ Por. Dz. Rozk. MSWojsk: nr 18, poz. 271 — 1922 r.

¹² CAW, Szt. Gł. Oddz. I — Szef, t. 15.

¹³ Dod. tjn. nr 10 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 27 — 1926 r.

¹⁴ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 22, poz. 249 — 1928 r. Zadania szkoły omawia Dz. Rozk. MSWojsk. nr 32, poz. 315 — 1929 r.

¹⁵ Problem ten regulował dod. tjn. nr 6, poz. 42 do Dz. Rozk. MSWojsk. z 1937 r.

Akta Szkoły Podchorążych Piechoty stanowią niewielki zespół (35 j.a.). Głównie występują rozkazy dzienne z lat 1929—1939. Zachowały się też programy szkolenia z okresu 1925—1938 oraz ogólne wytyczne trzyletniej pracy szkoleniowej (340.13.22—24). Poza tym znaleźć można regulamin wewnętrzny SPP, przepisy ustalające prawa i obowiązki podchorążego i zbiór instrukcji. Na uwagę zasługuje opracowanie „*Pułk manewrowy SPP — organizacja*”, protokół przyjętych kandydatów do szkoły oraz wyciąg z rocznika szkoły (340.13.25). Fragment końcowy zespołu stanowią wykazy uposażenia oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych z lat 1924—1939.

Szkoła Podchorążych dla Podoficerów

W maju 1919 roku Główne Dowództwo Wojsk Wielkopolskich zorganizowało Oficerską Szkołę w Poznaniu, której w grudniu nadano nazwę „*Wielkopolska Szkoła Podchorążych Piechoty*”. Od lipca 1920 roku jej miejscem postoju była Bydgoszcz¹⁶.

Z dniem 1 czerwca 1922 roku Wielkopolską Szkołę Podchorążych Piechoty przemianowano na „*Oficerską Szkołę dla Podoficerów*”. Z początkiem roku szkolnego 1927/28 Oficerska Szkoła dla Podoficerów przeszła z kursu dwuletniego na trzyletni¹⁷.

W sierpniu 1928 roku zmieniono jej nazwę na „*Szkoła Podchorążych dla Podoficerów*”. Z dniem 31 października 1938 roku Szkoła Podchorążych dla Podoficerów została rozwiązana¹⁸.

¹⁶ Organizacja oraz zmiany i zakres zadań por.: Dz. Rozk. MSWojsk. nr 95, poz. 3773 — 1919 r.; dod. tjn. nr 14, poz. 166 do Dz. Rozk. MSWojsk. z 1919 r.; dod. tjn. nr 15 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 29 — 26.07.1929 r.

¹⁷ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 25, poz. 313 — 2.09.1927 r. W tym też czasie ustalona została następująca organizacja szkoły: komendant, drużyna komendanta, dyrektor nauk, kwatermistrz i batalion szkolny.

¹⁸ Rozkaz nr 214 z dnia 31.10.1938 r. w sprawie likwidacji szkoły. CAW, Szkoła Podchor. dla Podofic., t. 13.

*

Akta Szkoły Podchorążych dla Podoficerów (153 j.a.) podzielone zostały na pięć podstawowych grup.

Pierwsza grupa to rozkazy dzienne za cały okres istnienia szkoły (1919—1938).

Sprawy szkolenia, ujęte w kolejnej grupie, reprezentują: wytyczne, programy, materiały nauczania psychologii wojskowej w szkołach podchorążych (340.14.65), sprawozdania ze studium organizacji i techniki pracy oraz wnioski odnośnie składu i wyposażenia drużyny i poczty dowódcy kompanii i plutonu (340.14.68). Zachowały się też listy egzaminacyjne i kwalifikacyjne oraz katalogi ocen podchorążych. Zainteresować mogą ponadto sprawozdania z prac wychowania fizycznego, instrukcje i materiały dotyczące spraw kulturalno-oświatowych szkoły, materiały dotyczące zagadnień szlachty zagrodowej, *statut „Stowarzyszenia Przyjaciół Szkoły Podchorążych Piechoty”* (340.14.97) i jednodniówka Szkoły Podchorążych dla Podoficerów wydana z okazji jej dziesięciolecia (340.14.55).

W grupie materiałów związanych z problematyką personalną występują: wytyczne postępowania wychowawczego z najmłodszą promocją oficerów zawodowych w formacjach liniowych, instrukcja o opiniowaniu oficerów, warunki ubiegania się o przyjęcie i tok przyjęć do szkoły, wykazy absolwentów i akta dotyczące egzaminów dojrzałości.

Ostatnie dwie grupy wypełniają sprawy kwatermistrzowskie i finansowe.

Kursy Doszkolenia Młodszych Oficerów Piechoty

Kursy Doszkolenia Młodszych Oficerów Piechoty zostały zorganizowane w roku 1982 w Centralnej Szkole Podoficerów Piechoty nr 1 w Chełmnie.

Celem kursów było podniesienie i wyrównanie poziomu wykształcenia teoretycznego i praktycznego uczestników — do poziomu dowódcy plutonu i kompanii¹⁹.

*

Zespół akt Kursów Doszkolenia Młodszych Oficerów Piechoty (3 j.a.) reprezentują tylko skrypty wykładów z taktyki i służby saperskiej, metody dowodzenia, organizowania szkolenia i wychowania.

Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty

We wrześniu 1923 roku zorganizowano w poszczególnych okręgach Korpusu (w miejsce korpusowych Szkół Podoficerów Zawodowych Piechoty nr I—X) — Bataliony Szkolne Piechoty OK nr I—X. Tam właśnie w latach 1923—1927 szkolono podchorążych rezerwy i podoficerów zawodowych piechoty. Kurs szkoły dla podchorążych rezerwy piechoty trwał 6 miesięcy, a dla podoficerów zawodowych piechoty — 5 miesięcy²⁰.

Od maja 1927 roku bataliony szkolne piechoty występują pod nazwą „*Szkół Podchorążych Rezerwy Piechoty*”. Według nowej organizacji powołano Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty: nr 1 w Ostrowi Mazowieckiej, nr 5 w Łobzowie k. Krakowa, nr 6 w Zaleszczykach, nr 7 w Śremie, nr 9 w Berezie Kartuskiej i nr 10 w Gródku Jagiellońskim, a następnie nr 4 w Tomaszowie Mazowieckim i nr 5-a w Cieszynie²¹. Wkrótce Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 1 została

¹⁹ CAW, 340.15.3. Prawdopodobnie w roku 1926 Kursy Doszkolenia Młodszych Oficerów Piechoty zostały zlikwidowane.

²⁰ Dod. tjn. nr 21, poz. 98 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 35 — 18.09.1923 r. Strukturę batalionów podaje dod. tjn. nr 13, poz. 36 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 25 — 25.07.1925 r.

²¹ Organizacja piechoty na stopie pokojowej. Biuro Og. Org. MSWojsk. L. 1500/Org./27 — CAW, Biuro Ogólno-Organizacyjne, t. 30. Skład szkół stanowiły: drużyna komendanta (komendant, kwatermistrz wraz z personelem) i oddziały szkolne (kompanie szkolne i pluton ćwiczebny km). Por. Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych, t. 876/1 (dalej GISZ).

zlikwidowana i połączona z Batalionem Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7-a w Jarocinie.

W sierpniu 1928 roku nastąpiła reorganizacja szkół wyrażająca się w sformowaniu batalionów podchorążych rezerwy piechoty²². Wówczas to dodatkowo utworzono Bataliony Podchorążych Rezerwy Piechoty: nr 2 w Zamościu, nr 6-a w Rawie Ruskiej, nr 9-a w Łukowie i nr 10-a w Nisku — z zadaniem szkolenia szeregowych z cenzusem na podchorążych rezerwy piechoty.

Od lipca 1929 roku następowała stopniowa likwidacja wymienionych batalionów. W pierwszej kolejności uległy rozwiązaniu: Batalion Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 4 w Tomaszowie Mazowieckim, nr 6 w Zaleszczykach i nr 9-a w Łukowie. Na ich miejsce zorganizowano Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty z siedzibą w Zambrowie. Z dniem 1 września 1931 roku zarządzono likwidację Batalionu Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 10 w Gródku Jagiellońskim²³. W sierpniu 1932 roku zlikwidowano Bataliony Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 5, 5-a, 6-a, 10-a oraz kompanie podchorążych rezerwy 24 DP (przy 17 pp) i 29 DP (przy 81 pp)²⁴. Z dniem 1 października 1932 roku uległy likwidacji Bataliony Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 2, 7, 7-a²⁵.

*

W Centralnym Archiwum Wojskowym zachowały się akta następujących Baonów Podchorążych Rezerwy Piechoty: nr 2, 4, 5, 5-a, 7, 7-a i 9 oraz Baonu Szkolnego Piechoty OK X (ogółem 100 j.a.). Najliczniej prezentują się zespoły akt baonów nr 2, 7 i 7-a.

Głównie zachowały się rozkazy dzienne i wykazy uposażenia. Materiały wyszkolenia i personalne są znacznie skromniej reprezentowane.

²² Rozkaz tajny nr 23 z dnia 6.08.1938 r. CAW, DOK I, t. 26.

²³ Rozkaz Dep. Piech. MSWojsk. L. dz. 14741/29 Og. szkol. z dnia 14.09.1929 r. (GISZ, t. 876/1); rozkaz Biura Og. Org. L. 1188/Tjn. org. z dnia 21.07.1931 r. (GISZ, t. 226/10).

²⁴ CAW, GISZ, t. 56/2. Batalion Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 10-a po likwidacji przeformowano na Szkołę Podoficerską Piechoty dla Małoletnich nr 3; w Nisku. Por. dod. tjn. nr 3 do Dz. Rozk. MSWojsk. z 1932 r.

²⁵ Tradycje rozwiązanych batalionów utrzymywać miały: Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie (później Batalion Szkolny Piechoty) oraz dywizyjne kursy podchorążych rezerwy piechoty.

Największa liczba akt (47 j.a.) zawarta jest w zespole Baonu Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7-a. Znajdują się tam rozkazy dzienne baonu wraz z dodatkami tajnymi. Ponadto są księgi ocen (not) i opinie kwalifikacyjne podchorążych, księgi ewidencji personalnej i wykazy uposażenia personelu.

Batalion Szkolny Piechoty

W lipcu 1929 roku zorganizowano Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie²⁶. W skład szkoły weszły: komenda, kwatermistrzostwo, kompanie — administracyjna, łączności i pionierów oraz trzy bataliony podchorążych rezerwy.

We wrześniu 1934 przystąpiono do likwidacji szkoły. W pierwszej fazie przeniesiono kompanie łączności i pionierów podchorążych rezerwy piechoty z Zambrowa do batalionów rezerwy, Centrum Wyszkozenia Łączności w Zegrzu i Centrum Wyszkozenia Saperów w Modlinie. W drugiej fazie likwidacji (od dnia 1 czerwca 1935) utworzono na jej miejsce Batalion Szkolny Piechoty w Zambrowie²⁷. W lipcu 1937 roku Batalion Szkolny Piechoty został zlikwidowany.

*

W zespole akt Batalionu Szkolnego Piechoty (13 j.a.) zachowały się rozkazy dzienne z lat 1928—1937, w których ujęte są przede wszystkim sprawy organizacyjne, szkolenia i personalne batalionu. Oprócz rozkazów dziennych znajdują się tam również wykazy uposażenia oficerów i podoficerów zawodowych.

Ośrodek Wyszkozenia Rezerw Piechoty

²⁶ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 26, poz. 255 — 3.08.1929 r. Szkoła podlegała II wicemistrzowi spraw wojskowych poprzez Departament Piechoty. Zadania szkoły określał rozkaz Dep. Piech. MSWojsk. L. dz. 14741/29 org. szkol. z dnia 14.09.1929 r. CAW, GISZ, t. 876/1.

²⁷ Dod. tjn. nr 4 do Dz. Rozk. MSWojsk. — 18.09.1934 r. oraz GISZ, t. 82/1. Batalion szkolił strzelców z cenzusem nie objętych dywizyjnymi kursami podchorążych rezerwy i podoficerów zawodowych piechoty.

Z dniem 1 kwietnia 1937 roku w miejsce Baonu Unitarnej Szkoły Podchorążych Piechoty utworzono Ośrodek Wyszkożenia Rezerw Piechoty w Różanie²⁸. W latach 1937—1939 w Ośrodku prowadzono kursy dla oficerów rezerwy powoływanych na ćwiczenia.

*

W zespole akt Ośrodka Wyszkożenia Rezerw Piechoty (7 j.a.) znajdują się jedynie rozkazy dzienne oraz wykazy uposażenia oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych.

Centralna Szkoła Podoficerów Piechoty nr 1

Po likwidacji Centralnej Szkoły Podoficerów Piechoty w Biedrusku, z dniem 27 września 1920 roku utworzono Centralną Szkołę Podoficerów Piechoty nr 1 w Chełmnie i Wielkopolską Szkołę Podoficerów Piechoty nr 2 w Biedrusku²⁹.

W Centralnej Szkole Podoficerów Piechoty nr 1 w Chełmnie do roku 1922 szkolono podoficerów zawodowych. Potem organizowane były tam tylko kursy doszkolenia dla młodszych oficerów piechoty.

Likwidacja Szkoły nastąpiła w maju 1924 roku³⁰.

*

²⁸ Rozkaz dzienny nr 2 z dnia 31.03.1937 r. CAW, OWRP, t. 1 oraz dod. tjn. nr 6 do Dz. Rozk. MSWojsk. — 30.06.1937 r.

²⁹ Dz. Rozk. Tjn. MSWojsk. nr 15, poz. 212 — 20.10.1920 r. Wielkopolska Szkoła Podoficerów Piechoty nr 2 omówiona jest oddzielnie — patrz: Szkoła Podoficerska Piechoty dla Małoletnich nr 2.

³⁰ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 20, poz. 300 — 22.05.1924 r.

Zawartość aktowa Centralnej Szkoły Podoficerów Piechoty nr 1 (40 j.a.) reprezentowana jest wyłącznie poprzez skorowidze oraz księgi ewidencji szeregowych poszczególnych batalionów i kompanii.

Badacz może więc ustalić stan ilościowy szkoły oraz poznać skład osobowy i niektóre dane personalne uczniów.

Okręgowe Szkoły Podoficerskie

Okręgowe Szkoły Podoficerskie organizowane były w latach 1920—1921 przy dowództwach okręgów generalnych. Na podstawie zachowanych akt ustalić można, że istniały następujące Okręgowe Szkoły Podoficerskie: nr 1 w Warszawie, nr 2 w Lublinie, nr 4 w Łodzi, nr 5 w Krakowie, nr 6 we Lwowie, nr 7 w Grudziądzu.

Szkoły te zlikwidowane zostały w sierpniu 1921 roku, a na ich miejsce utworzono pułkowe szkoły podoficerów czasu pokojowego³¹.

*

W zachowanych zespołach okręgowych szkół podoficerskich (ogółem 43 j.a.) występują głównie akta dotyczące spraw personalnych. Są to przede wszystkim skorowidze i księgi ewidencji szeregowych z lat 1920—1921. Tylko w pojedynczych wypadkach znajdują się rozkazy dzienne, zawierające jednak wiele informacji pozwalających poznać zagadnienia organizacyjne, gospodarcze, administracyjne i finansowe.

Szkoła Podoficerska Piechoty dla Małoletnich nr 1

Rozkazem z dnia 15 listopada 1928 roku zarządzono utworzenie szkoły dla małoletnich — kandydatów na podoficerów zawodowych piechoty, nadając jej nazwę

³¹ Zachowane akta potwierdzają istnienie OSP w Warszawie i Lublinie do roku 1923.

„Szkola Podoficerska w Koninie”³². Od dnia 1 września 1931 roku obowiązywała nazwa „Szkola Podoficerska Piechoty dla Małoletnich nr 1” (bez zmiany składów osobowych i zadań)³³.

Do szkoły przyjmowano również na pierwszy rok uczniów przeznaczonych do szkół podoficerskich dla małoletnich, broni pancernych i saperów.

*

Akta Szkoły Podoficerskiej Piechoty dla Małoletnich nr 1 (22 j.a.) zachowały się w dobrym stanie fizycznym. Na uwagę zasługują rozkazy dzienne, statut szkoły dla małoletnich, program szkolenia w obozie letnim (340.34.12). Obsadę personalną szkoły można ustalić w oparciu o wykazy uposażenia oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych. Występuje też drobna korespondencja dotycząca spraw administracyjno-gospodarczych.

Szkola Podoficerska Piechoty dla Małoletnich nr 2

Szkola Podoficerska Piechoty dla Małoletnich nr 2 (poprzednio Szkoła Podoficerów Zawodowych Piechoty w Grudziądzu) powstała jeszcze w sierpniu 1917 roku w Ostrowi Mazowieckiej³⁴.

Po odzyskaniu niepodległości, w marcu 1919 roku szkołę przemianowano na „Obóz Szkół Podoficerskich” i przeniesiono do Dębina, a już jesienią tegoż roku ponownie do Ostrowi Mazowieckiej³⁵.

³² Dz. Rozk. MSWojsk. nr 30, poz. 326 — 2.11.1928 r. Uczniowie otrzymywali wykształcenie w zakresie 5, 6 i 7 klasy szkoły powszechnej oraz wiedzy wojskowej wymaganej od podoficera. Strukturę szkoły określał Dz. Rozk. MSWojsk. nr 25, poz. 242 — 23.07.1929 r.

³³ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 27, poz. 347 — 31.08.1931 r. Od roku szkolnego 1936/37 istniały dwa typy szkół podoficerskich dla małoletnich. Program omawianej szkoły nie uległ zmianie; 3-letnim okresem nauczania byli objęci kandydaci od 15 do 17 roku życia, posiadający wykształcenie 5 klas szkoły powszechnej. Por. CAW, Dep. Piech. MSWojsk., t. 101.

³⁴ CAW, Biuro Ogólno-Org. MSWojsk., t. 37-a. Początkowo istniała jako pluton Szkoły Podoficerskiej, a od kwietnia 1918 r. — jako batalion w ramach tzw. Polskiej Siły Zbrojnej.

³⁵ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 42, poz. 1359 — 15.04.1919 r. oraz dod. tjn. nr 14, poz. 172 do Dz. Rozk. MSWojsk. — 16.12.1919 r.

W czerwcu 1920 roku z Obozu Szkół Podoficerskich utworzono Brygadę Rezerwową (tzw. Szkolną Brygadę) oraz Szkołę Podoficerów Piechoty z siedzibą w Biedrusku. Z dniem 27 września tegoż roku z Centralnej Szkoły Podoficerów Piechoty w Biedrusku powstały: Centralna Szkoła Podoficerów Piechoty nr 1 z siedzibą w Chełmnie i Wielkopolska Szkoła Podoficerów Piechoty nr 2 w Biedrusku³⁶. W listopadzie 1920 roku ta ostatnia szkoła została przeniesiona do Grudziądza, gdzie w lutym 1922 roku otrzymała nazwę „*Centralna Szkoła Podoficerów Piechoty nr 2*” w rok później zmienioną na „*Centralna Szkoła Podoficerów Zawodowych Piechoty nr 2*”³⁷.

We wrześniu 1923 roku powstaje Baon Szkolny Piechoty OK VII w Grudziądzu, który objął spuściznę i tradycje po Centralnej Szkole Podoficerów Zawodowych Piechoty nr 2. W dniu 1 czerwca 1927 roku baon ten przemianowano na Szkołę Podoficerów Zawodowych Piechoty, którą we wrześniu 1931 roku zreorganizowano na Szkołę Podoficerską Piechoty dla Małoletnich nr 2. Od sierpnia 19312 roku jej miejscem postoju był Śrem³⁸.

*

Zespół akt Szkoły Podoficerskiej Piechoty dla Małoletnich nr 2 na skutek dziedziczenia zachował się w stosunkowo dużym stanie ilościowym (146 j.a.). Cała zawartość aktowa, po opracowaniu w CAW, została podzielona na cztery podstawowe grupy.

W grupie pierwszej znajdują się rozkazy z lat 1919—1922 i 1927—1939 omawiające codzienny tok pracy szkoły.

W następnej grupie umieszczono m.in. program na I okres szkolenia, sprawozdanie z kursu doskonalenia podoficerów zawodowych piechoty oraz instrukcje

³⁶ Por. przypis 29.

³⁷ CAW, Biuro Ogólno-Org. MSWojsk., t. 37-a oraz Dz. Rozk. MSWojsk. nr 70 — 27.04.1922 r.

³⁸ Wszystkie zmiany organizacyjne od r. 1923 patrz: CAW, Biuro Ogólno-Org. MSWojsk., t. 37-a; GISZ, t. 876/1 oraz Dz. Rozk. MSWojsk. nr 27, poz. 347 — 31.08.1931 r. W skład szkoły wchodził: komendant, kwatermistrz, batalion administracyjny, trzy kompanie szkolne i kurs dla podoficerów zawodowych.

określające warunki przyjęcia do szkoły dla małoletnich (340.35.25). Większość akt to jednak katalogi klasyfikacyjne (wykazy ocen) z lat 1927—1931.

W grupie akt dotyczących spraw personalnych najczęściej miejsca zajmują skorowidze oraz księgi ewidencji szeregowych i podoficerów zawodowych z lat 1918—1927.

Ostatnią grupę wypełniają wykazy uposażenia oficerów, podoficerów oraz personelu cywilnego.

Szkoła Podoficerska Piechoty dla Małoletnich nr 3

Z dniem 1 sierpnia 1932 roku nastąpiło przeformowanie Batalionu Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 10-a na Szkołę Podoficerską Piechoty dla Małoletnich nr 3 z siedzibą w Nisku.

Zadaniem szkoły było przygotowanie dla wojska podoficerów zawodowych piechoty³⁹. Do szkoły przyjmowano również na pierwszy rocznik uczniów przeznaczonych do szkół podoficerskich dla małoletnich, broni pancernych i saperów.

*

Zespół akt Szkoły Podoficerskiej Piechoty dla Małoletnich nr 3 zachował się w stanie szczątkowym. W CAW przechowywana jest 1 jednostka archiwalna zawierająca rozkazy dzienne szkoły z roku 1933, które pozwalają zapoznać się z czynnościami i funkcjonowaniem szkoły w tym okresie.

Korpusy Kadetów nr 1—3

³⁹ Dod. tjn. nr 3 do Dz. Rozk. MSWojsk. z 1932 r. Od roku szkolnego 1936/37 szkoła ta została przydzielona do I typu szkoły dla małoletnich, to jest z dotychczasowym programem nauczania. Wiek kandydatów oraz okres szkolenia jak w szkole dla małoletnich nr 1 Por przypis 33.

Rozkazem z dnia 25 lipca 1919 roku Szkoła Podchorążych w Krakowie (Łobzów) przemianowana została na Korpus Kadetów nr 1 siedzibą którego od roku 1921 był Lwów⁴⁰.

W tym też roku powstał w Modlinie Korpus Kadetów nr 2 który od roku 1927 mieścił się w Chełmnie.

Z dniem 1 września 1925 roku powołano do życia Korpus Kadetów nr 3 w Rawiczu⁴¹.

Zmiany strukturalne korpusów przeprowadzane były w latach 1922—1928⁴².

W roku szkolnym 1936/37 Korpus Kadetów nr 3 przemianowano na nr 2 zarządzając równocześnie likwidację dotychczasowego Korpusu Kadetów nr 2 w Chełmnie⁴³.

Zgodnie ze statutem ogłoszonym w roku 1922 korpusy kadetów były gimnazjami wojskowymi posiadającymi prawa publiczne. Łączyły one naukę gimnazjum stopnia wyższego (od IV do VII kl.) typu matematyczno-przyrodniczego z wychowaniem i przysposobieniem wojskowym w zakresie szkoły podchorążych⁴⁴. Zadaniem ich było doprowadzenie młodzieży do stopnia wykształcenia wymaganego dla rozpoczęcia studiów wyższych i zasilanie szkół wojskowych kandydatami na oficerów zawodowych.

Wraz ze zmianą ustroju szkolnictwa państwowego w roku 1934 uległy przeobrażeniom również korpusy kadetów. Nastąpiła więc organizacja 4 klasowego gimnazjum nowego typu i liceum ogólnokształcącego (typ matematyczno-przyrodniczy)⁴⁵.

*

⁴⁰ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 86, poz. 3019 — 20.08.1919 r.

⁴¹ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 25, poz. 268 — 25.07.1925 r.

⁴² Wszystkie zmiany strukturalne por. CAW, Szt. Gł., Oddz. I — Szef, t. 15 oraz Dz. Rozk. MSWojsk. nr 2 — 14.01.1928 r.

⁴³ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 10, poz. 111 — 2.07.1936 r.

⁴⁴ Por. Dz. Rozk. MSWojsk. nr 33, poz. 478 — 16.08.1922 r.

⁴⁵ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 7, poz. 141 — 17.09.1934 r. Korpusy kadetów początkowo podlegały szefowi Sztabu Generalnego. Od roku 1928 komendant szkoły podlegał ministrowi spraw wojskowych (poprzez Departament Piechoty). We wrześniu 1935 r. podporządkowano je całkowicie szefowi Wojskowego Instytutu Naukowo-Oświatowego. Por. Dz. Rozk. MSWojsk. nr 2, poz. 14 — 14.01.1928 r. oraz nr 3, poz. 108 — 23.09.1935 r.

Akta Korpusu Kadetów nr 1—3 zachowały się w stanie fragmentarycznym (40 j.a.). W tej grupie zespołów przeważają rozkazy i wykazy uposażenia.

Wśród materiałów Korpusu Kadetów nr 1 znajduje się tylko okólnik w sprawie rozpoczęcia roku szkolnego 1939/40 (340.37.2) i wykazy uposażenia pracowników cywilnych za rok 1933.

Zespół akt Korpusu Kadetów nr 2 wypełniają: rozkazy dzienne, instrukcje personalne oraz wykazy uposażenia oficerów, podoficerów zawodowych i pracowników cywilnych.

Najwięcej akt znajduje się w zespole Korpusu Kadetów nr 3 (w inwentarzu oznaczonym nr 2/3). Zachowały się rozkazy dzienne z lat 1929—1939 oraz wykazy uposażenia oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych za okres 1929—1938.

SZKOŁY KAWALERII

Centrum Wyszukolenia Kawalerii

Dążąc do podniesienia poziomu wyszkolenia, władze wojskowe powołały z dniem 15 września 1919 roku szkoły oficerów jazdy w Starej Wsi, Tarnowie i Przemyślu. Od sierpnia 1920 roku funkcjonowała już w Grudziądzu Centralna Szkoła Jazdy, w której od 1 grudnia 1920 roku działała Szkoła Oficerów Jazdy. Z dniem 1 stycznia 1923 roku obowiązywała nazwa: „*Centralna Szkoła Kawalerii*”⁴⁶.

W Centralnej Szkole Kawalerii zgrupowano szkoły i kursy: Oficerską Szkołę Kawalerii, Szkołę Podoficerów Zawodowych Kawalerii, kursy doszkolenia oficerów kawalerii, rotmistrzów, podpułkowników i oficerów weterynarii⁴⁷.

⁴⁶ Wszystkie zmiany organizacyjne por.: Dod. tjn. nr 12 T, poz. 129 do Dz. Rozk. Wojsk. — 25.10.1919 r.; Dz. Rozk. MSWojsk. nr 17, poz. 255 — 1922 r. i nr 13, poz. 173 z 1923 r. Ponadto: CAW, Biuro Ogólno-Org. MSWojsk., t. 37-a.

⁴⁷ CAW, Szt. Gł. Oddz. I — Szef, t. 15. Celem CSK było szkolenie i doskonalenie oficerów oraz podoficerów zawodowych kawalerii. Por. Dz. Rozk. MSWojsk. nr 8, poz. 97 — 27.02.1923 r.

Z dniem 11 listopada 1925 roku obowiązywała nazwa: „*Obóz Szkolny Kawalerii*”, którego skład stanowiły: Oficerska Szkoła Kawalerii, Szkoła Podchorążych Rezerwy Kawalerii (w roku 1926), kursy — oficerów sztabowych, dowódców szwadronów, instruktorów jazdy konnej, kurs taktyczny samochodów pancernych i podoficerów ujeżdżaczy koni⁴⁸.

Dnia 1 czerwca 1928 roku ukazał się rozkaz wprowadzający na miejsce Obozu Szkolnego Kawalerii — Centrum Wyszkozenia Kawalerii wraz z dywizjonami szkolnymi oraz kursami⁴⁹. W roku 1932 z dywizjonów utworzono ponownie odpowiednie szkoły, a kurs jazdy konnej przemianowano na Szkołę Jazdy Konnej⁵⁰. W kwietniu 1939 roku strukturę CWKaw. uzupełniono Szkołą Doskonalenia Oficerów i Podoficerów oraz Grupą Sportu Konnego⁵¹.

*

Przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym akta Centrum Wyszkozenia Kawalerii stanowią zespół obejmujący 32 jednostki archiwalne. Po ostatecznym opracowaniu wytwór kancelaryjny podzielony został na trzy zasadnicze grupy: rozkazy, akta dotyczące spraw wyszkolenia oraz materiały finansowe.

W zespole zachowały się rozkazy dzienne obejmujące lata 1929—1939. Obrazują one tok pracy poszczególnych komórek organizacyjnych Centrum. Pozwalają też poznać jego stan ilościowy oraz w pojedynczych wypadkach obsadę personalną.

W grupie akt związanych z trybem szkolenia wymienić można: organizację szkoły kawalerii na stopie pokojowej, programy zajęć szkoleniowych poszczególnych kursów, sprawozdania z przeprowadzonych apeli osobowych w CWKaw. Ponadto na

⁴⁸ CAW, Biuro Ogólno-Org. MSWojsk., t. 37-a. W Obozie Szkolnym Kawalerii ześrodkowane było całe szkolenie podstawowe i uzupełniające kadry oficerskiej zawodowej i rezerwowej od stopnia podporucznika do pułkownika włącznie.

⁴⁹ Dz. Rozk. MSWojsk. nr 13, poz. 150 — 18.05.1928 r. i uzupełnienie do rozkazu — Dz. Rozk. MSWojsk. nr 24, poz. 233 — 17.07.1929 r. Obok działalności podstawowej w Centrum organizowane były odpowiednie kursy doskonalenia oficerów sztabowych i młodszych. Ponadto CWKaw. prowadziło studia i doświadczenia w zakresie taktyki kawalerii, jazdy konnej oraz uzbrojenia i wyekwipowania tego rodzaju broni.

⁵⁰ Rozkaz wykonawczy do reorganizacji CWKaw. CAW, GISZ, t. 57/2.

⁵¹ Organizacja CWKaw., Dep. Kaw. MSWojsk. L. dz. 200/org/tjn. z 1939 r. CAW, Dep. Kaw., t. 31.

uwagę zasługują wypracowania repetycyjne i notatki szkoleniowe (cała grupa sygn. 340.40.15-20).

Wreszcie w trzeciej grupie znajdują się wykazy uposażenia oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych za lata 1929—1939 oraz drobna korespondencja w sprawach finansowych.

SZKOŁY ARTYLERII

Centrum Wyszkozenia Artylerii

Pierwszą centralną jednostką organizacyjną szkół artylerii był Centralny Obóz Szkół Podoficerskich Artylerii w Toruniu, który powstał w lutym 1920 roku po likwidacji szkół podoficerów artylerii: nr 1 w Warszawie, nr 2 w Chełmnie, nr 3 w Krakowie, nr 4 w Łodzi, nr 5 we Lwowie i nr 6 w Sołaczku k. Poznania⁵².

W kwietniu 1922 roku, w wyniku dalszej reorganizacji, utworzono Obóz Szkolny Artylerii, w skład którego wchodziły: Strzelecka Szkoła Artylerii, Szkoła Młodszych Oficerów Artylerii, Szkoła Podoficerów Zawodowych Artylerii i Podchorążych Rezerwy oraz dział administracyjny i oddziały manewrowe⁵³.

W marcu 1927 roku do Obozu Szkolnego Artylerii wcielono Oficerską Szkołę Artylerii i wprowadzono nową organizację polegającą na utworzeniu Centrum Wyszkozenia Artylerii. W jego skład weszły: Oficerska Szkoła Artylerii, Szkoła Strzelania Artylerii, Szkoła Podoficerów Zawodowych Artylerii, Szkoła Pomiarów Artylerii oraz kursy jazdy konnej i z zaprzęgami⁵⁴.

*

⁵² Dz. Rozk. nr 5, poz. 89 — 24.11.1920 r.

⁵³ Dod. t.jn. nr 10 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 14 — 4.04.1922 r. oraz CAW, Szt. Gł., Oddz. I — Szef, t. 15.

⁵⁴ Dod. t.jn. nr 3, poz. 17 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 9 — 15.03.1927 r. Kolejne zmiany w latach 1929—1932 nie wpłynęły na strukturę Centrum. Por. Dz. Rozk. MSWojsk. nr 1, poz. 4 — 15.01.1929 r. oraz CAW, 340.41.7.

Zespół akt Centrum Wyszukolenia Artylerii — po opracowaniu — zawiera 38 jednostek archiwalnych. Najliczniejszą grupę archiwaliów stanowią rozkazy dzienne, tajne i oficerskie obejmujące lata 1920—1939. Na uwagę badacza zasługuje projekt organizacji artylerii lekkiej i ciężkiej (340.41.29). Ponadto wymienić należy zachowane regulaminy poligonowe, programy szkolenia Strzeleckiej Szkoły Artylerii i kursów doskonalących podoficerów zawodowych artylerii. Wartość poznawczą mają skrypty wykładów przede wszystkim z dziedziny artylerii oraz tabele możliwości strzelania, dane charakterystyczne wozów bojowych i należności sprzętu pomocniczego do szkolenia.

Zespół archiwalny uzupełniają materiały do ćwiczeń kursu wyższych dowódców artylerii (natarcie, obrona i obrona ruchowa) oraz korespondencja w sprawach administracyjno-gospodarczych.

Szkoła Podchorążych Artylerii

W listopadzie 1919 roku utworzono w Sołaczku k. Poznania Szkołę Podchorążych Artylerii⁵⁵, która po dwuletniej działalności została rozwiązana. Na jej miejsce zorganizowano Wydział Artylerii w Toruniu (przy Obozie Szkolnym Artylerii).

W dniu 15 stycznia 1923 roku powołano do życia Wydział Artylerii w Głównej Szkole Artylerii i Inżynierii. Szkoła ta wkrótce została zlikwidowana, a na jej miejsce zorganizowano z dniem 1 czerwca 1923 roku Oficerską Szkołę Artylerii w Toruniu i Oficerską Szkołę Inżynierii w Warszawie⁵⁶.

W marcu 1927 roku Oficerska Szkoła Artylerii weszła w skład Centrum Wyszukolenia Artylerii, a w sierpniu następnego roku przemianowano ją na Szkołę Podchorążych Artylerii⁵⁷.

⁵⁵ Dod. do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 16 T, poz. 237 — 30.12.1919 r.

⁵⁶ Zakres działania oraz strukturę szkoły określają: Dod. tjn. nr 21, poz. 1100 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 35 — 18.09.1923, r. oraz Dz. Rozk. MSWojsk. nr 23, poz. 309 — 19.06.1923 r.

⁵⁷ Dod. tjn. nr 3, poz. 17 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 9 — 15.03.1927 r. oraz Dz. Rozk. MSWojsk. nr 22 — 9.08.1928 r. Zarządzona w lipcu 1937 r. nowa organizacja ujmowała w składzie szkoły: komendę, kwatermistrzostwo, dwa dywizjony szkolne oraz dywizjon ćwiczebny. Por. CAW, GISZ, t. 474/3.

*

Akta Szkoły Podchorążych Artylerii (60 j.a.), w inwentarzu ujęte są w czterech zasadniczych grupach: rozkazy, sprawy personalne, materiały szkoleniowe i ćwiczebne oraz wykazy uposażenia.

Rozkazy dzienne szkoły zachowały się z okresu 1919—1921 roku i 1925—1939 roku. W pojedynczych wypadkach występują również rozkazy poszczególnych pododdziałów szkoły, w zasadzie z tych samych lat.

W grupie spraw personalnych, głównie zachowały się materiały kwalifikacyjne, wykazy podchorążych, świadectwa szkolne oraz związana z tym korespondencja.

Wśród archiwaliów obrazujących szkolenie występują: programy, wytyczne, zarządzenia do ćwiczeń i rozkazy organizacyjne do strzelań szkolno-bojowych. W kilku jednostkach archiwalnych znajdują się skrypty wykładów z artylerii, historii wojen i wojskowości oraz organizacji sił zbrojnych. (340.42.43—48).

W końcowej grupie zgromadzone zostały wykazy uposażenia oficerów, podoficerów i pracowników cywilnych szkoły oraz korespondencja w sprawach finansowych i gospodarczo-administracyjnych.

Szkoła Strzelania Artylerii

W październiku 1919 roku powstała w Rembertowie Szkoła pod nazwą: „*Stale Kursy Artylerii*”⁵⁸. W marcu 1920 roku szkołę przeniesiono do Podgórza k. Torunia i zmieniono jej nazwę na „*Szkoła Strzelecka Artylerii*”. W kwietniu 1922 roku weszła ona w skład Obozu Szkolnego Artylerii jako „*Strzelecka Szkoła Artylerii*”⁵⁹.

⁵⁸ CAW, Biuro Ogólno-Org. MSWojsk., t. 37-a.

⁵⁹ Dod. tjn. nr 10 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 14 — 4.04.1922 r.

Od marca 1927 roku do 1939 roku szkoła występowała pod nazwą „*Szkoła Strzelania Artylerii*” i wchodziła w skład Centrum Wyszkożenia Artylerii jako oddzielna jednostka⁶⁰.

*

Akta Szkoły Strzelania Artylerii (110 j.a.) podzielone zostały na pięć podstawowych grup: rozkazy, sprawy organizacyjne, wyszkolenia, personalne i wykazy uposażenia.

Grupę pierwszą wypełniają przede wszystkim rozkazy i sprawozdania z dnia do dnia szkoły i poszczególnych pododdziałów szkolnych z lat 1924—1939.

W następnej grupie na uwagę zasługują m.in.: regulamin wewnętrzny szkoły (340.43.43), wytyczne dla wykładowców i pojedyncze rozkazy organizacyjne kursów.

Wartość poznawczą mają materiały obrazujące proces szkolenia. W tej grupie na czoło wybijają się: programy kursów, wytyczne szkolenia, korespondencja dotycząca ćwiczeń i strzelań doświadczalnych oraz tymczasowe wytyczne pracy oświatowo-wychowawczej i propagandowej (340.43.48). Ponadto zachowały się skrypty wykładów oraz różne instrukcje i opracowania z dziedziny artylerii, rozkazy organizacyjne do ćwiczeń i strzelania (z lat 1928—1939). Licznie reprezentowane są materiały do ćwiczeń pokazowych i studiów organizowanych w szkole na odpowiednich kursach. Na uwagę zasługują też referaty: „*Układ strzelniczy dywizjonu*”, „*Grupa ogólnego działania*”, „*Strzelanie przeciw wozom o ciągu motorowym*”, „*Charakterystyczne cechy organizacji i zadań bojowych artylerii polskiej, niemieckiej i rosyjskiej*”, „*Najnowsza broń przeciwpancerna*” (340.43.89). Przedmiotem zainteresowania mogą być mapy dyslokacji wojsk niemieckich (1930 rok). Wreszcie charakter poznawczy mają dzienniki zajęć, ogólne wytyczne — do oceny prac słuchaczy oraz dla prowadzących seminaria i wykłady.

W grupie spraw personalnych znajdują się głównie wykazy imienne kadry i uczestników kursów.

⁶⁰ Struktura szkoły patrz: CAW, 340.43.39.

Końcową część inwentarza wypełniają wykazy uposażenia oficerów, podoficerów zawodowych i pracowników cywilnych szkoły za rok 1929.

Szkoła Młodszych Oficerów Artylerii

Szkoła Młodszych Oficerów Artylerii powstała w styczniu 1922 roku i weszła w skład Obozu Szkolnego Artylerii w Toruniu — późniejszego Centrum Wyszkożenia Artylerii⁶¹.

W roku 1928 Szkoła Młodszych Oficerów Artylerii została zlikwidowana⁶².

*

Zespół akt Szkoły Młodszych Oficerów Artylerii zachował się w stanie szczątkowym. W Centralnym Archiwum Wojskowym przechowana jest tylko jedna jednostka archiwalna, zawierająca rozkazy tajne z lat 1922—1927. W oparciu o nie można jednak ustalić przynajmniej w części skład osobowy kadry oraz poznać działalność organizacyjną szkoły.

Szkoła Podoficerów Zawodowych Artylerii

Szkoła Podoficerów Zawodowych Artylerii powstała w styczniu 1920 roku i wchodziła kolejno w skład Centralnego Obozu Szkół Podoficerskich w Toruniu (1920—1922), Obozu Szkół Artylerii (1922—1927) i Centrum Wyszkożenia Artylerii (1927—1939)⁶³.

⁶¹ Szkoła prowadziła przeszkolenie młodszych oficerów artylerii i innych broni. Dod. tjn. nr 10 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 14 — 4.04.1922 r. Por. też przypis 53.

⁶² Dz. Rozk. MSWojsk. nr 1, poz. 4 — 15.01.1929 r.

⁶³ Wszystkie zmiany organizacyjne patrz: Dod. tjn. nr 10 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 14 — 4.04.1922 r. oraz Dod. tjn. nr 3, poz. 17 do Dz. Rozk. MSWojsk. nr 9 — 15.03.1927 r.

*

Zespół akt Szkoły Podoficerów Zawodowych Artylerii zachował się w stanie szczątkowym. Wśród produkcji kancelaryjnej zgromadzonej w 9 jednostkach archiwalnych przeważają rozkazy dzienne z lat 1931—1936. Wymienić można też program szkoły oraz wykazy uposażenia oficerów i podoficerów zawodowych. Skład ilościowy szkoły obrazują raporty stanu szeregowych.

Wołyńska Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii im. Marcina Kątskiego

W okresie międzywojennym szkolenie oficerów rezerwy artylerii prowadzone było w szkołach podchorążych artylerii.

Od roku 1922 przystąpiono do szkolenia szeregowych rezerwy z cenzusem (tj. posiadających prawo do skróconej służby wojskowej), przy Szkole Podoficerów Zawodowych Artylerii. Już w roku następnym został zlikwidowany tam dywizjon szkolny dla podchorążych rezerwy artylerii i utworzono następujące szkoły podchorążych (od lipca 1925 roku jako dywizjony szkolne podchorążych rezerwy artylerii) w okręgach korpusu: OK I — Ostrów — Komorowo (1925—1926), OK II — Włodzimierz Wołyński (1926)⁶⁴, OK III — Wilno (1925—1927), OK V — Kraków (1924—1926), OK VI — Kołomyja (1925—1926), OK VII — Poznań (1923—1927), OK VIII — Grudziądz (1924—(1926).

W latach 1926—1927 dywizjony szkolne okręgów korpusu III, V, VI i VII zostały zlikwidowane, zaś z dywizjonów szkolnych OK I i II utworzono w listopadzie 1926 roku. Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii⁶⁵. W listopadzie 1937 roku nadano jej nazwę „*Wołyńska Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii im. Marcina Kątskiego*”⁶⁶.

⁶⁴ Dywizjon ten został przeniesiony z Grudziądza.

⁶⁵ Szczegółowe przeobrażenia organizacyjne omawia: Rocznik Pamiątkowy Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim 1929—1930, s. 11—21.

⁶⁶ Szkoła ta — jako centrum szkolenia podchorążych rezerwy artylerii — podlegała II wiceministrowi spraw wojskowych poprzez szefa Departamentu Artylerii.

*

Akta Wołyńskiej Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii zachowały się w niewielkiej ilości (17 j.a.). Wśród archiwaliów licznie reprezentowane są rozkazy dzienne z lat 1929—1939. Zagadnienia dotyczące procesu szkolenia mają swoje odbicie, niestety, tylko w jednym sprawozdaniu za rok szkolny 1926/27 (340.47.12). Na uwagę zasługują: skorowidz ewidencyjny podchorążych i wykaz stanu osobowego szkoły z roku 1932.

Pewną wartość dla badacza mogą mieć też wykazy uposażenia oficerów i podoficerów zawodowych z lat 1931—1939, pozwalające ustalić funkcje pełnione przez poszczególne osoby.

Mazowiecka Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii im. gen. Józefa Bema

Z dniem 1 sierpnia 1937 roku utworzono w Zambrowie Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii nr 2. Wkrótce, bo już w listopadzie tego roku, otrzymała ona nazwę: „*Mazowiecka Szkoła Podchorążych Rezerwy Artylerii im. gen. Józefa Bema*”⁶⁷.

*

Inwentarz akt Mazowieckiej Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii reprezentowany jest jedynie przez 7 jednostek archiwalnych. Zachowały się tylko rozkazy dzienne za cały okres istnienia szkoły oraz wykazy uposażenia oficerów, podoficerów zawodowych i nadterminowych.

*

*

*

⁶⁷ Wszystkie zmiany organizacyjne patrz: CAW, GISZ, t. 473/1 i 474/2 oraz Dz. Rozk. MSWojsk. nr 15, poz. 181 — 23.11.1937 r.

Omówione zespoły akt szkół piechoty, kawalerii i artylerii zostały już ostatecznie uporządkowane. Wszystkie otrzymały inwentarze ciągłe, które poprzedza wstęp omawiający najważniejsze elementy organizacji, metody porządkowania akt oraz podaje charakterystykę archiwalną zespołów.

Ogółem w inwentarzu zgromadzono 15 zespołów akt różnego stopnia szkół, kursów i obozów piechoty, 1 zespół centrum kawalerii wraz z podległymi szkołami i kursami oraz 6 zespołów szkół artylerii. Wszystkie te zespoły są w pełni dostępne dla badań naukowych.